

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NASIONALE
SENIOR SERTIFIKAAT**

GRAAD 12

LEWENSWETENSKAPPE V1

NOVEMBER 2016

PUNTE: 150

TYD: 2½ uur

Hierdie vraestel bestaan uit 19 bladsye.

INSTRUKSIES EN INLIGTING

Lees die volgende instruksies aandagtig deur voordat jy die vrae beantwoord.

1. Beantwoord AL die vrae.
2. Skryf AL die antwoorde in die ANTWOORDEBOEK.
3. Begin die antwoorde op ELKE vraag boaan 'n NUWE bladsy.
4. Nommer die antwoorde korrek volgens die nommeringstelsel wat in hierdie vraestel gebruik is.
5. Bied jou antwoorde volgens die instruksies by elke vraag aan.
6. Maak ALLE sketse met potlood en die byskrifte met blou of swart ink.
7. Teken diagramme, vloedigramme of tabelle slegs wanneer dit gevra word.
8. Die diagramme in hierdie vraestel is NIE noodwendig volgens skaal geteken NIE.
9. MOENIE grafiekpapier gebruik NIE.
10. Jy moet 'n nieprogrammeerbare sakrekenaar, gradeboog en passer gebruik, waar nodig.
11. Skryf netjies en leesbaar.

AFDELING A**VRAAG 1**

- 1.1 Verskeie opsies word as moontlike antwoorde op die volgende vrae gegee. Skryf die vraagnommer (1.1.1 tot 1.1.10) neer, kies die antwoord en maak 'n kruisie (X) oor die letter (A tot D) van jou keuse in die ANTWOORDEBOEK.

VOORBEELD:

1.1.1 **A**   **B**   **C**   **D**

- 1.1.1 Die deel van die brein wat senuwee-impulse vanaf die halfsirkelvormige kanale ontvang, is die ...

- A serebrum.
- B serebellum.
- C hipotalamus.
- D medulla oblongata.

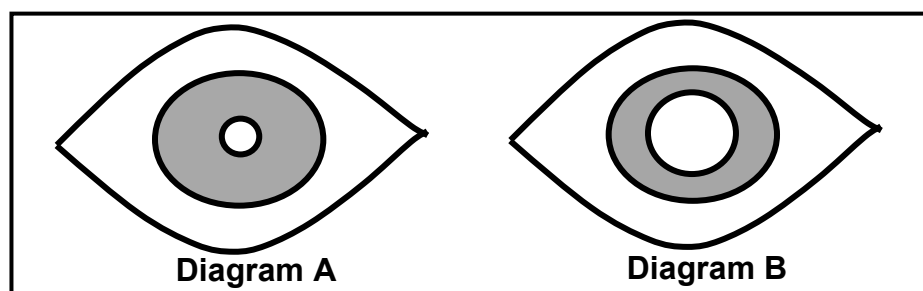
- 1.1.2 'n Ligprikkel word in 'n senuwee-impuls omgeskakel in die ....

- A iris.
- B retina.
- C optiese senuwee.
- D sklera.

- 1.1.3 'n Somatiese sel/Liggaamsel van 'n mens het ...

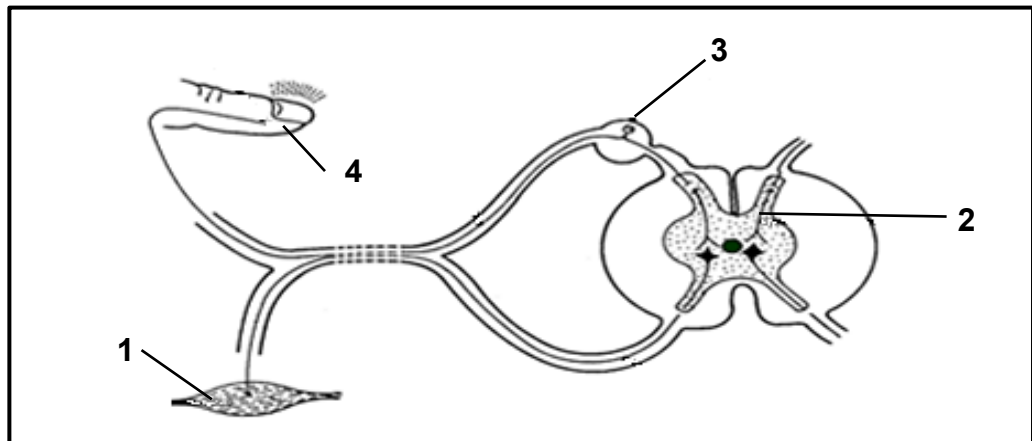
- A 46 outosome en 2 gonosome.
- B 2 outosome en 44 gonosome.
- C 44 outosome en 2 gonosome.
- D 23 outosome en 23 gonosome.

- 1.1.4 Watter EEN van die volgende stellings is KORREK ten opsigte van die oë wat in die diagramme hieronder voorgestel word?

- A Diagram **A** kyk na 'n voorwerp wat nader as 6 meter is, terwyl diagram **B** na 'n voorwerp kyk wat verder as 6 meter is.
- B Diagram **A** kyk na 'n voorwerp wat verder as 6 meter is, terwyl diagram **B** na 'n voorwerp kyk wat nader as 6 meter is.
- C Die oog in diagram **A** is in dowwe lig en die oog in diagram **B** is in helder lig.
- D Die oog in diagram **A** is in helder lig en die oog in diagram **B** is in dowwe lig.

1.1.5 Die diagram hieronder toon 'n refleksboog.

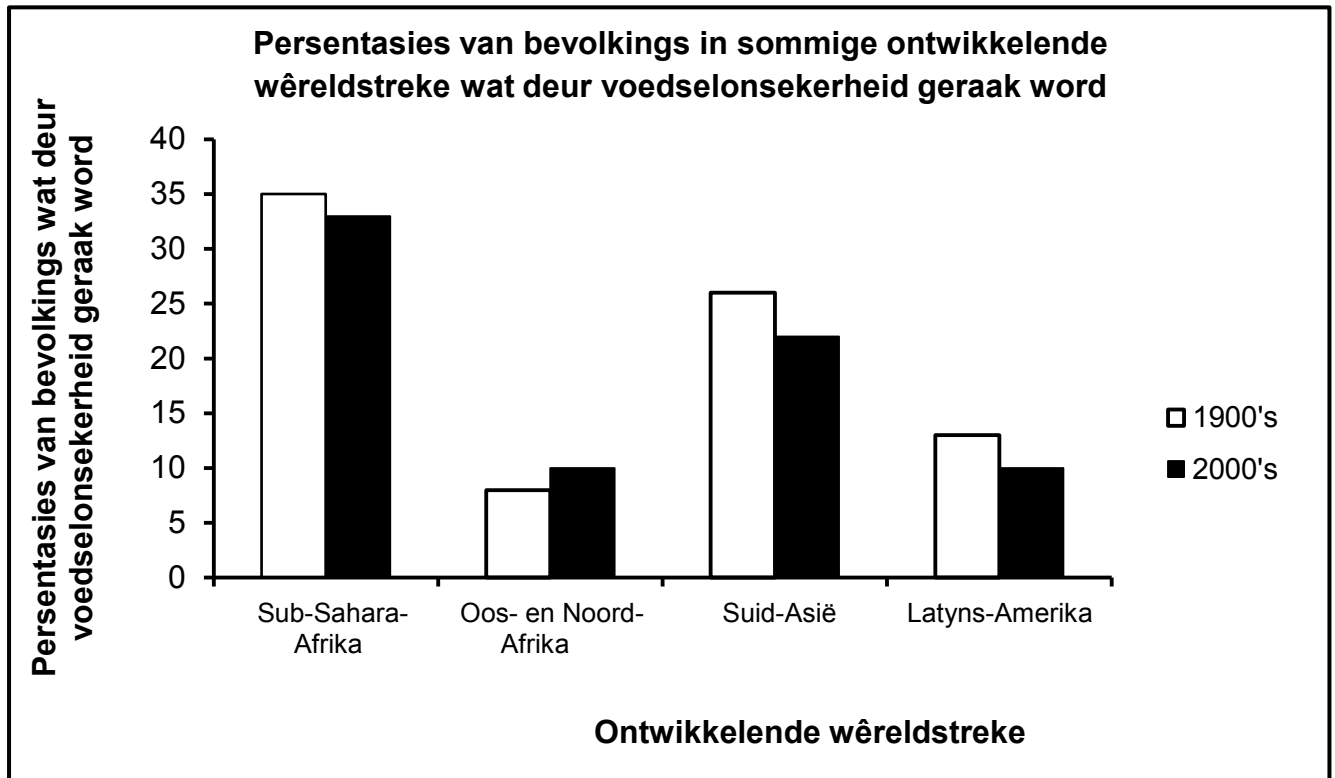
Watter deel stel die effektor voor?

- A 4
- B 1
- C 3
- D 2

1.1.6 'n Persoon met middelloorontsteking word gewoonlik afgeraai om in 'n vliegtuig te vlieg omdat die ...

- A makulae in die halvesirkelvormige kanale nie die prikkel kan ontvang nie.
- B ronde venster nie klankgolwe kan absorbeer nie, wat tot eggo's lei.
- C Eustachius-buis nie die druk aan weerskante van die trommelvlies konstant kan hou nie.
- D optiese senuwee beskadig sal word, wat tot gehoorverlies sal lei.

- 1.1.7 Die grafiek hieronder toon die persentasies van bevolkings in sommige ontwikkelende wêreldstreke wat deur voedselonsekerheid geraak word.

[Aangepas uit www.fao.org]

Watter EEN van die streke hierbo het NIE sy voedselsekerheid verbeter in die tydperk wat getoon word nie?

- A Latyns-Amerika
- B Sub-Sahara-Afrika
- C Oos- en Noord-Afrika
- D Suid-Asië

VRAAG 1.1.8 EN 1.1.9 VERWYS NA DIE ONDERSOEK HIERONDER.

'n Wetenskaplike het 'n ondersoek op 'n gesonde persoon gedoen om die invloed wat die drink van water op urienproduksie het, te bepaal.

Die deelnemer is versoek om vir vier uur voordat die ondersoek begin het, niks te eet of te drink nie. Die ondersoek is oor 'n tydperk van drie dae uitgevoer.

Die prosedure was soos volg:

- Op dag 1 is die deelnemer 600 ml water gegee om te drink.
- Op dag 2 is die deelnemer 800 ml water gegee om te drink.
- Op dag 3 is die deelnemer 1 000 ml water gegee om te drink.
- Vir elke dag is die hoeveelheid urien wat die deelnemer geproduseer het, oor die daaropvolgende vier uur gemeet en aangeteken, en die gemiddeld bereken.

1.1.8 Watter EEN van die volgende dui die afhanklike en onafhanklike veranderlikes KORREK aan?

	ONAFHANKLIKE VERANDERLIKE	AFHANKLIKE VERANDERLIKE
A	Die hoeveelheid urien geproduseer	Tyd in uur
B	Die hoeveelheid water gedrink	Die hoeveelheid urien geproduseer
C	Die hoeveelheid urien geproduseer	Die hoeveelheid water gedrink
D	Die mense wat deelneem	Tyd in uur

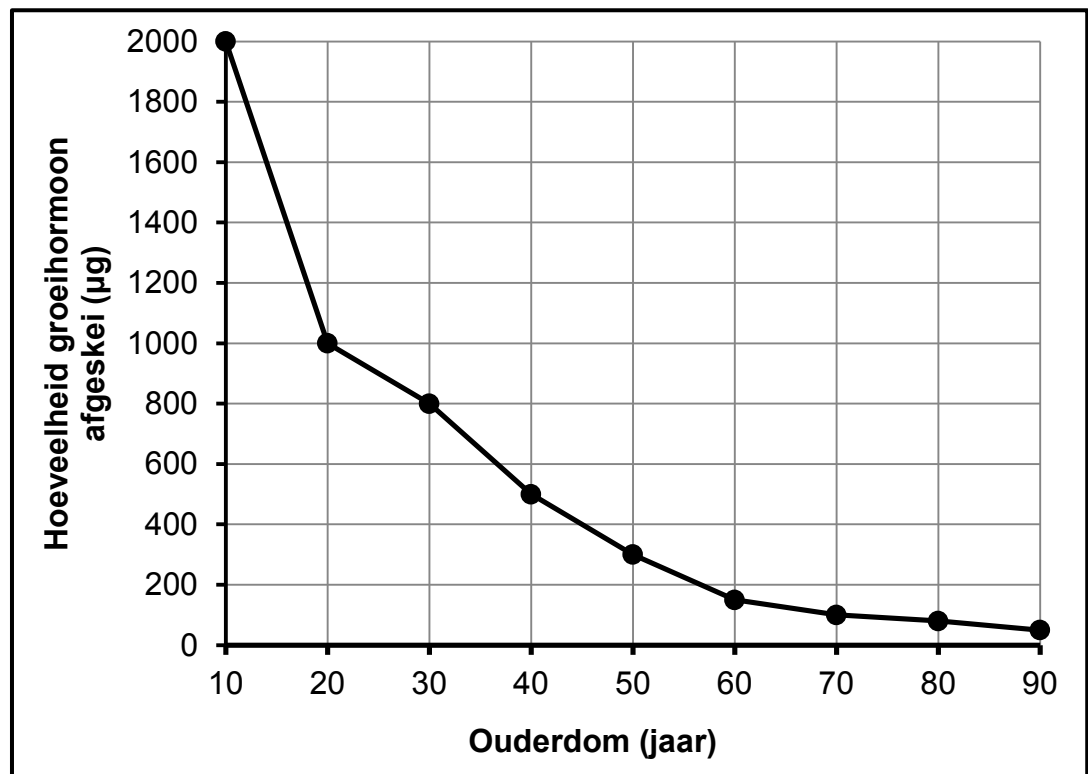
1.1.9 Die lys hieronder bevat sommige van die stappe wat voor en tydens die ondersoek gevolg is.

- Toestemming is verkry om aan die ondersoek deel te neem.
- Daar is besluit oor watter meetinstrument gebruik sou word.
- Water is aan die deelnemer gegee om te drink.
- Die hoeveelheid urien wat geproduseer is, is gemeet.

Watter van die stappe hierbo kan beskou word as deel van die beplanningstappe voordat die ondersoek uitgevoer is?

- (i), (ii), (iii) en (iv)
- Slegs (i) en (ii)
- Slegs (ii), (iii) en (iv)
- Slegs (iii)

- 1.1.10 Die grafiek hieronder toon die verwantskap tussen die produksie van groeihormoon en ouderdom.

'n Algemene gevolgtrekking wat uit die resultate gemaak kan word, is dat ...

- A groeihormoon nie ná die ouderdom van 50 jaar afgeskei word nie.
- B die hoeveelheid groeihormoon wat afgeskei word, met ouderdom afneem.
- C die hoeveelheid groeihormoon wat afgeskei word, met ouderdom toeneem.
- D die hoeveelheid groeihormoon wat afgeskei word, oor die jare konstant bly.

(10 x 2) (20)

1.2 Gee die korrekte **biologiese term** vir elk van die volgende beskrywings. Skryf slegs die term langs die vraagnommer (1.2.1 tot 1.2.8) in die ANTWOORDEBOEK neer.

- 1.2.1 Die fase in die selsiklus wanneer DNS/DNA-replisering plaasvind
- 1.2.2 Die deel van die perifere senuweestelsel wat onwillekeurige aksies beheer
- 1.2.3 'n Planthormoon wat veroorsaak dat blare in die herfs van bome afval
- 1.2.4 Meting van die totale hoeveelheid koolstofdiksied wat per jaar deur 'n individu vrygestel word
- 1.2.5 Die verdeling van die sitoplasma deurdat die selmembraan aan die einde van seldeling saamtrek
- 1.2.6 Die struktuur in die amniotiese eier wat afvalstowwe berg
- 1.2.7 Die binneste voering van die uterus waar inplanting van die embrio plaasvind
- 1.2.8 Deel van die vroulike voortplantingstelsel waar bevrugting plaasvind (8 x 1)

(8)

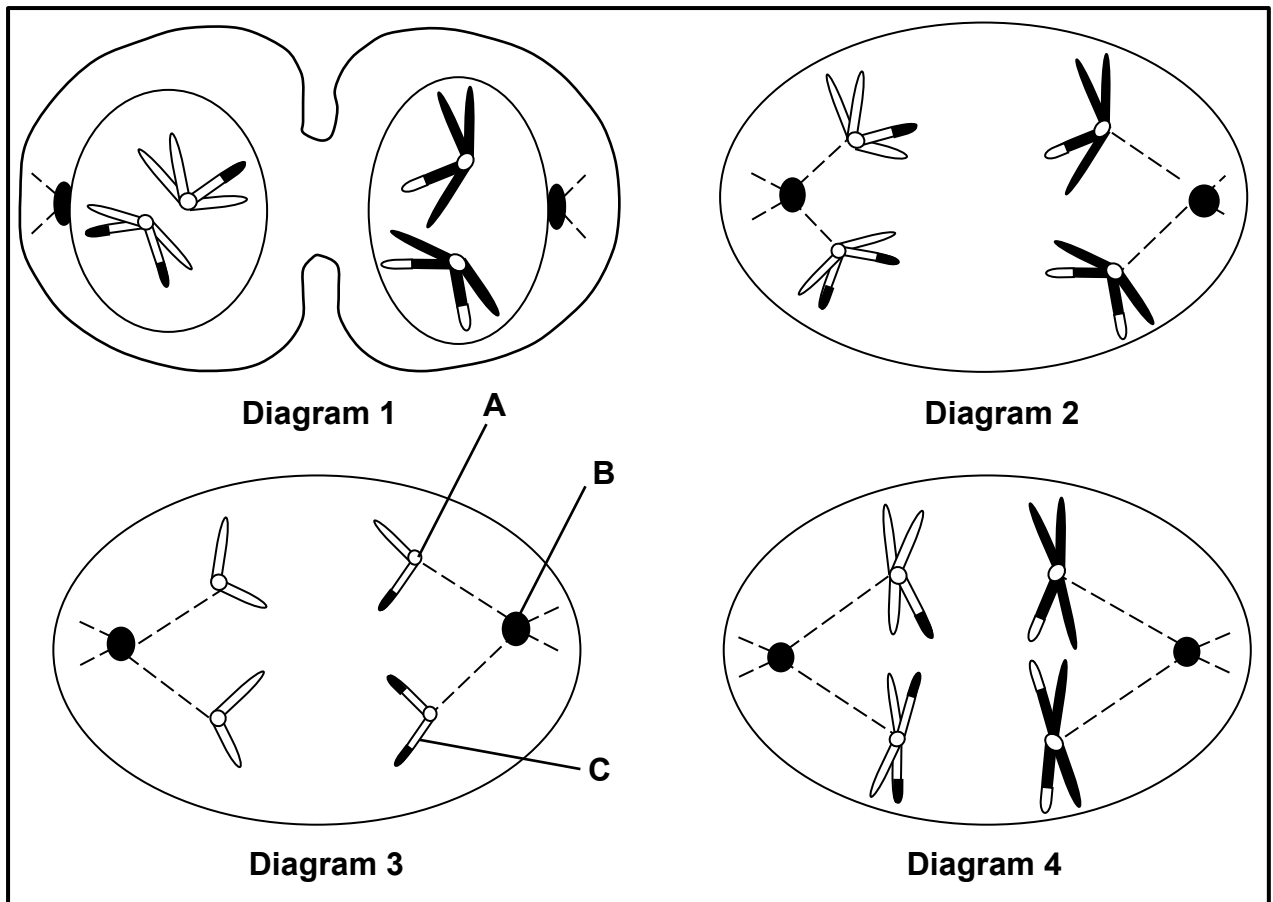
1.3 Dui aan of elk van die beskrywings in KOLOM I op **SLEGS A**, **SLEGS B**, **BEIDE A EN B** of **GEENEEN** van die items in KOLOM II van toepassing is nie. Skryf **slegs A**, **slegs B**, **beide A en B** of **geeneen** langs die vraagnommer (1.3.1 tot 1.3.3) in die ANTWOORDEBOEK neer.

KOLOM I		KOLOM II	
1.3.1	Wyfiepaddas lê eiers in water en die mannetjies stort hulle sperm oor die eiers.	A:	Viviparie
		B:	Ovoviviparie
1.3.2	Die fase in meiose wanneer onafhanklike sortering plaasvind	A:	Anafase II
		B:	Metafase I
1.3.3	Die tipe ontwikkeling by vertebrate waar die kleintjies goed ontwikkel is en self na hul geboorte kan beweeg	A:	Prekosiële ontwikkeling
		B:	Altrisiële ontwikkeling

(3 x 2)

(6)

1.4 Die diagramme hieronder stel sommige fases van meiose in 'n diersel voor.

1.4.1 Identifiseer die volgende dele in Diagram 3:

(a) **A** (1)

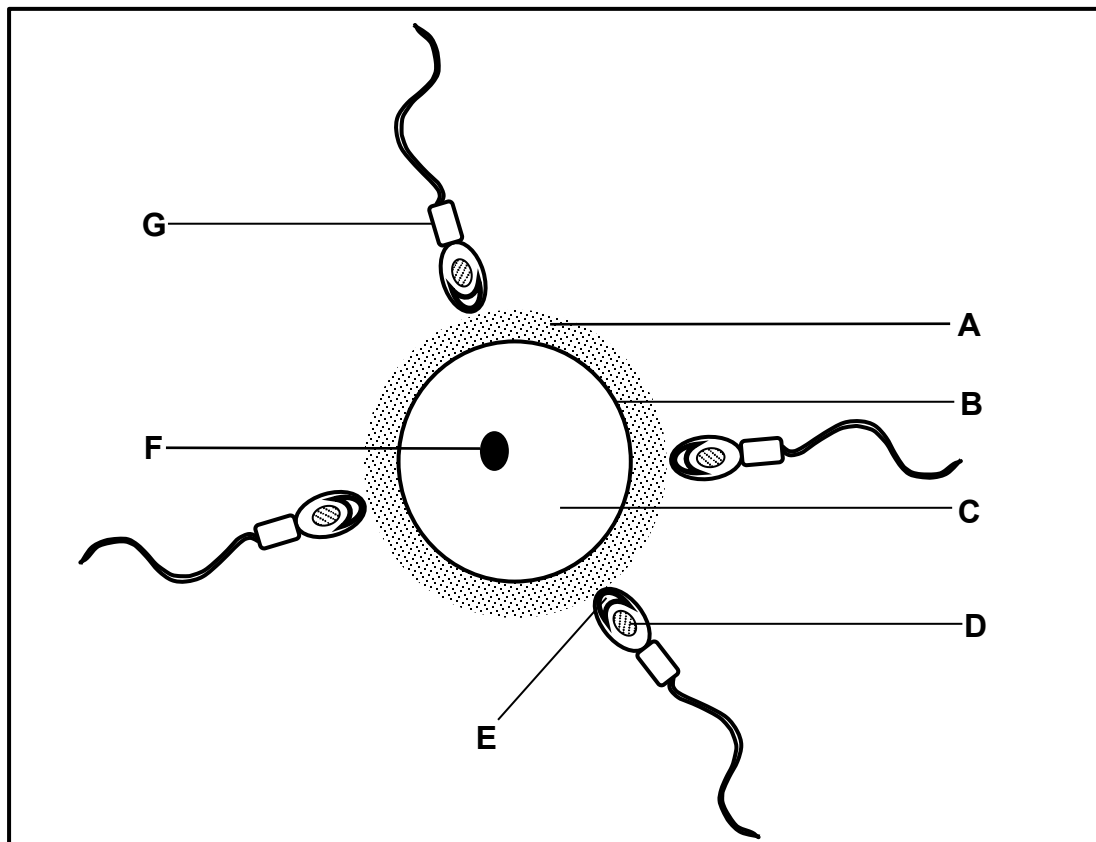
(b) **B** (1)

(c) **C** (1)

1.4.2 Gebruik die diagramme se NOMMERS (1, 2, 3, 4) wat sommige van die fases toon, en rangskik die diagramme hierbo in die volgorde waarin dit tydens meiose plaasvind. (2)

1.4.3 Hoeveel chromosome was in die sel voordat meiose begin het? (1)
(6)

- 1.5 Die skematiese diagram hieronder toon 'n menslike ovum wat op die punt is om bevrug te word. Die diagram is nie volgens skaal geteken nie.

- 1.5.1 Identifiseer deel:

- (a) **A** (1)
 (b) **B** (1)
 (c) **C** (1)
 (d) **F** (1)

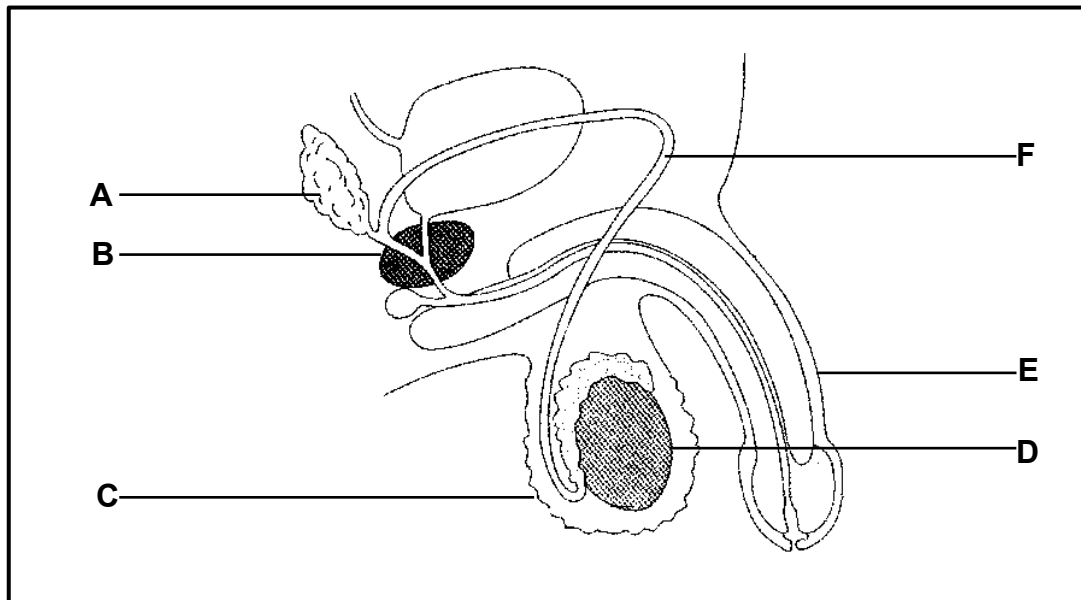
- 1.5.2 Gee die LETTER en NAAM van die deel wat:

- (a) Die mitochondriums bevat (2)
 (b) Ensieme bevat wat nodig is om die ovum binne te dring (2)
 (c) Die ovum tydens bevrugting binnedring (2)
(10)

TOTAAL AFDELING A: 50

AFDELING B**VRAAG 2**

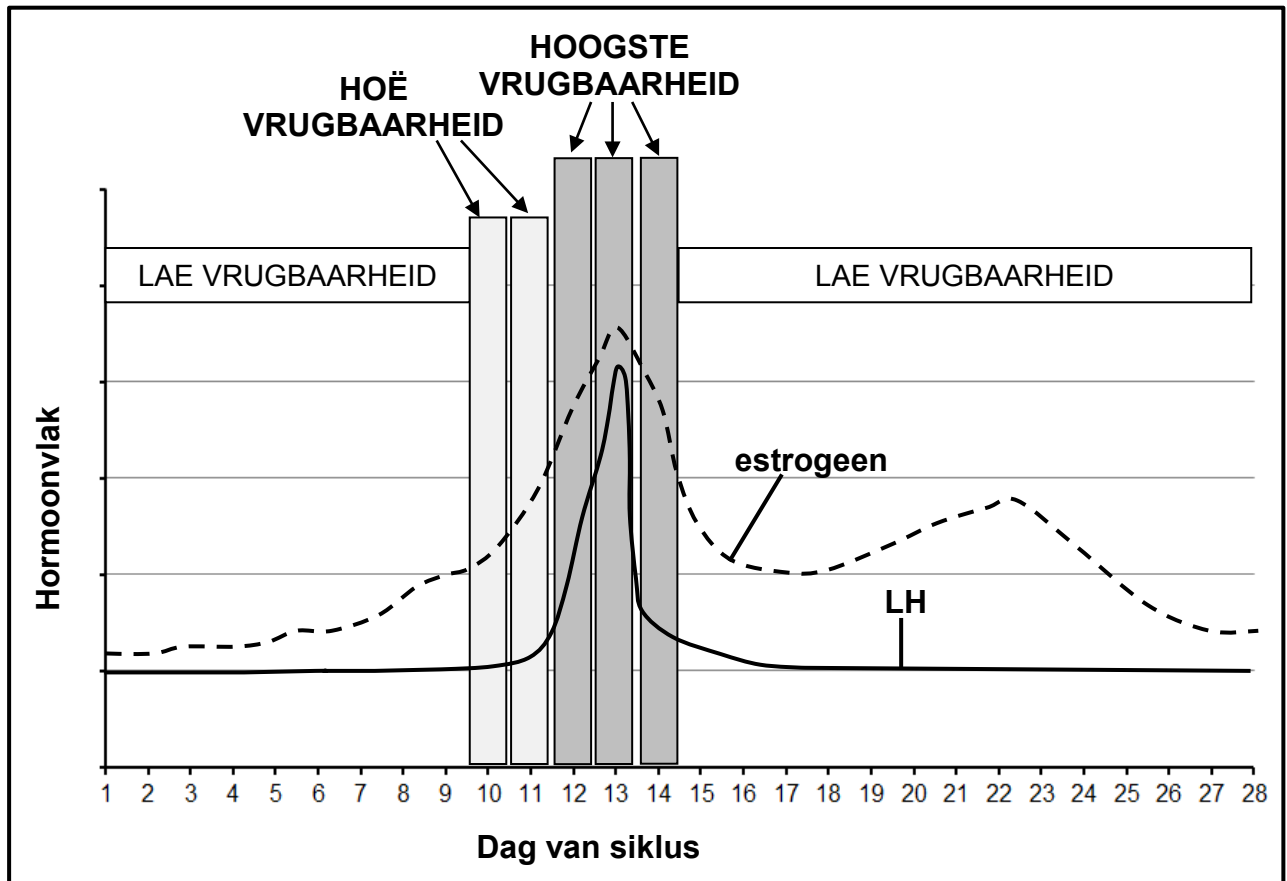
2.1 Die diagram hieronder toon die manlike voortplantingstelsel van die mens.

- 2.1.1 Identifiseer deel **A**. (1)
- 2.1.2 Skryf slegs die LETTERS neer van TWEE dele wat tot die vorming van semen bydra. (2)
- 2.1.3 Verduidelik die gevolge vir voortplanting by die mens indien 'n man voortdurend noupassende onderklere sou dra. (3)
- (6)

2.2 'n Vrugaarheidsmonitor meet die konsentrasie van estrogeen en luteïniseringshormoon (LH) in 'n vrou se urien. 'n Vrugaarheidsperiode is die tyd wanneer die ovum gereed is om bevrug te word.

Die grafiek hieronder verskyn op die inligtingsblad wat saam met die vrugaarheidsmonitor verskaf word.

[Aangepas uit <http://www.amazon.co.uk>]

- 2.2.1 Noem die klier wat LH afskei. (1)
- 2.2.2 Verduidelik waarom die vrugaarheidsmonitor die konsentrasie van LH meet. (2)
- 2.2.3 Verduidelik waarom sommige vroue 'n vrugaarheidsmonitor sal gebruik. (2)
- 2.2.4 Watter bewys in die grafiek dui aan dat 'n gesonde follikel besig is om tydens die eerste helfte van die siklus in die ovarium te ontwikkel? (2)
- 2.2.5 Indien 'n vrou wat die vrugaarheidsmonitor gebruik, vind dat haar LH-vlak op dag 17 die hoogste is, tussen watter dae sal sy die 'hoogste vrugaarheid' ondervind? (2)
- 2.2.6 Verduidelik waarom die vrugaarheidsmonitor nie die progesteronvlak in die bloed meet om vrugbare dae te voorspel nie. (3)
- (12)**

2.3 'n Onderzoek is uitgevoer om die uitwerking van kafeïen op liggaamstemperatuur en polsslag te bepaal. 'n Groep van 200 mans het aan die ondersoek deelgeneem.

Die prosedure was soos volg:

- Elke man se liggaamstemperatuur is aan die begin van die ondersoek gemeet, en die gemiddeld van al die deelnemers is bereken.
- So ook is elke man se polsslag aan die begin van die ondersoek gemeet, en die gemiddeld van al die deelnemers is bereken.
- Die mans het elk 100 ml van 'n energiedrankie gedrink wat dieselfde hoeveelheid kafeïen bevat het.
- Hulle liggaamstemperatuur is toe elke 15 minute vir 'n tydperk van 1 uur gemeet, en 'n gemiddeld van al die deelnemers is bereken.
- So ook is hulle polsslag elke 15 minute vir 'n tydperk van 1 uur gemeet, en 'n gemiddeld van al die deelnemers is bereken.
- Al die deelnemers het vir die duur van die ondersoek gesit.

Die tabel hieronder toon die resultate van die ondersoek.

TYD (minute)	GEMIDDELDE TEMPERATUUR (°C)	GEMIDDELDE POLSSLAG (SPM)
0	36,6	76
15	37,4	91
30	38	95
45	37,8	89
60	37,4	89

[Aangepas uit www.meliordiscovery.com en <http://homeostasiseleishabiology.weebly.com>]

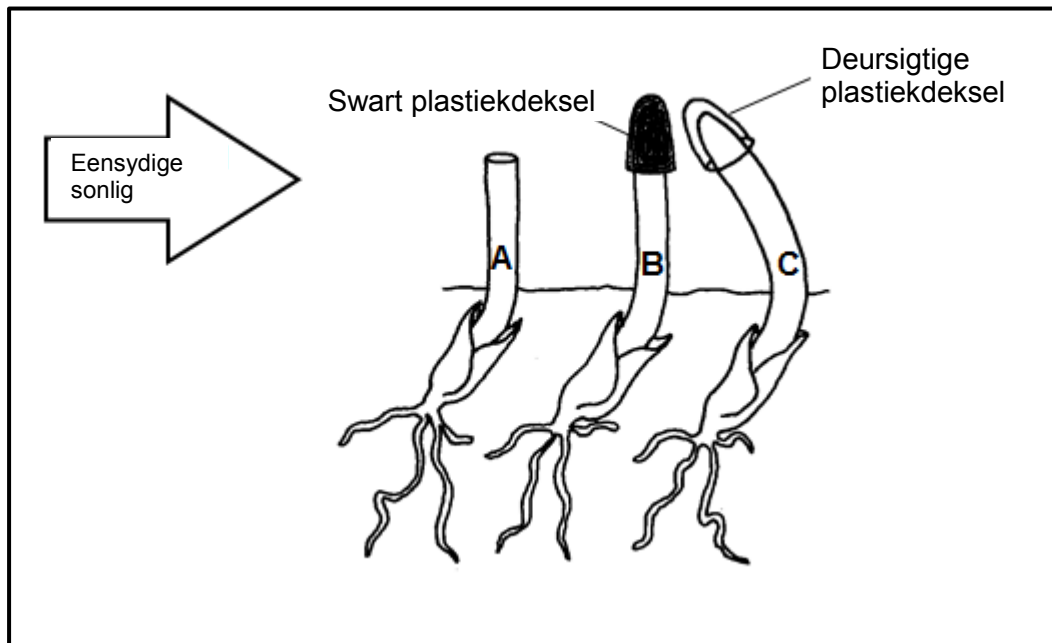
- 2.3.1 Beskryf die uitwerking wat kafeïen ná 15 minute op liggaamstemperatuur en polsslag gehad het. (2)
- 2.3.2 Hoe lank nadat die energiedrankie gedrink is, het die kafeïen sy maksimum uitwerking gehad? (1)
- 2.3.3 Kafeïen veroorsaak vasokonstriksie en 'n toename in metabolisme. Verduidelik hoe hierdie uitwerkings/effekte bydra tot die temperatuurverandering wat plaasgevind het. (4)
- 2.3.4 Noem TWEE faktore wat tydens hierdie ondersoek konstant gehou is. (2)
- (9)**

- 2.4 Beskryf hoe die bloedglukosevlak in die menslike liggaam na normaal terugkeer wanneer die glukosevlak tot onder normaal daal. (4)
- 2.5 Die diagram hieronder toon die resultate van 'n ondersoek wat uitgevoer is om die invloed van ouksiene op die groei van koleoptiele (jong lote) te bepaal.

Die prosedure was soos volg:

- Drie koleoptiele is gebruik.
- Koleoptiel **A** se apikale knop is verwyder.
- Koleoptiel **B** se apikale knop is met 'n swart plastiekdeksel bedek.
- Koleoptiel **C** se apikale knop is met 'n deursigtige plastiekdeksel bedek.
- Al drie die koleoptiele (**A**, **B** en **C**) is daarna aan eensydige sonlig blootgestel.

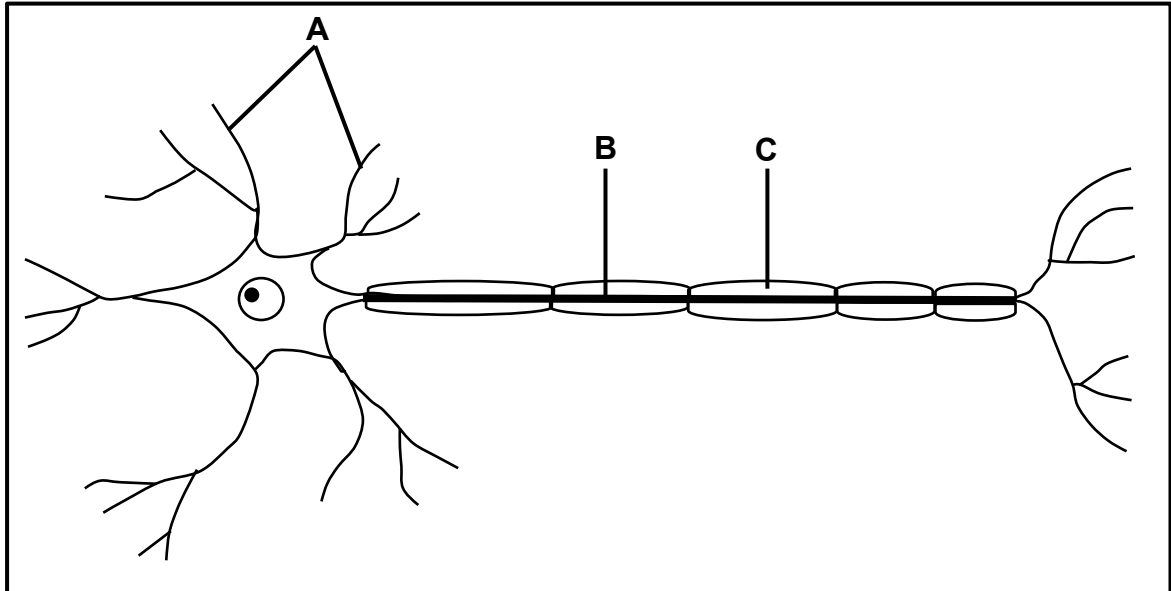
Die diagram hieronder toon die resultate van die ondersoek.

- 2.5.1 Verduidelik die resultate wat verkry is, soos getoon deur koleoptiel:
- (a) **B** (3)
- (b) **C** (4)
- 2.5.2 Verduidelik waarom sytakke in koleoptiel **A** sal ontwikkel. (2)
(9)
[40]

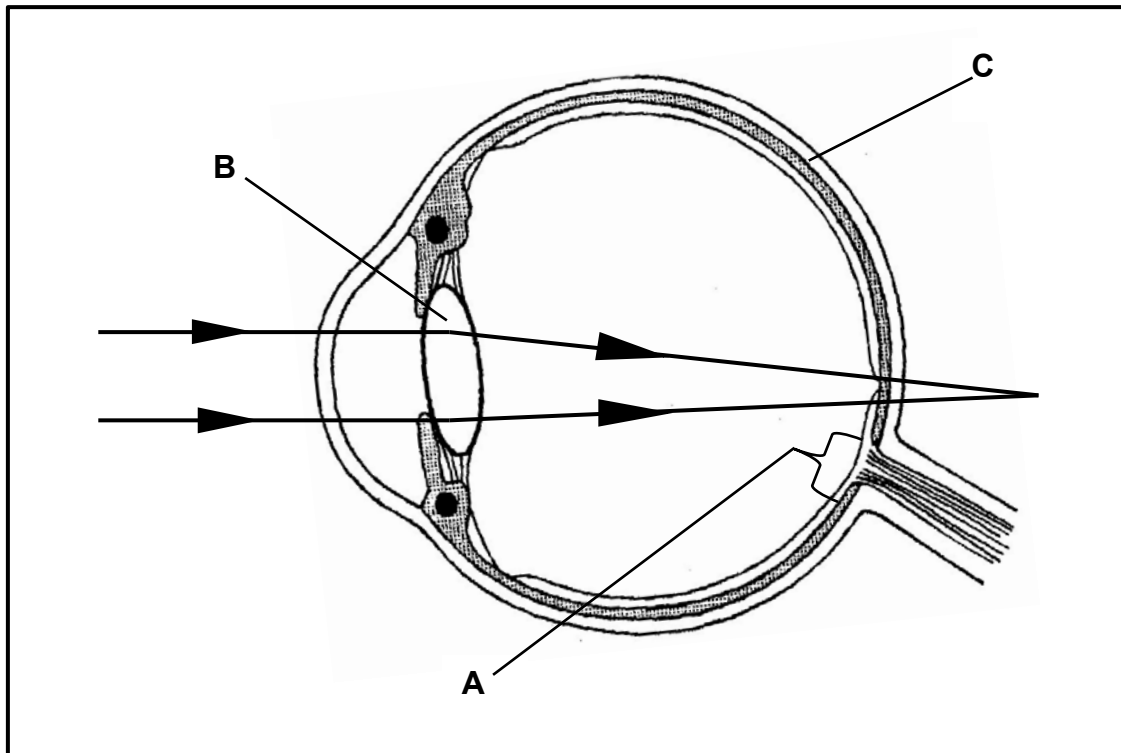
VRAAG 3

3.1 Die diagram hieronder stel 'n neuron in 'n mens voor.

- 3.1.1 Identifiseer die tipe neuron wat in die diagram voorgestel word. (1)
- 3.1.2 Noem EEN funksie van deel **B**. (1)
- 3.1.3 Verduidelik die rol van deel **C** in die funksionering van die neuron. (2)
- 3.1.4 Verduidelik die gevolg vir 'n refleksaksie indien die neuron wat in die diagram getoon word, beskadig word. (2)
- (6)**

3.2 Die diagram hieronder illustreer hoe ligbreking in die menslike oog tot 'n visuele defek lei.

3.2.1 Identifiseer deel:

(a) **B** (1)

(b) **C** (1)

3.2.2 Noem die visuele defek wat in die diagram geïllustreer word. (1)

3.2.3 Beskryf die gevolge van die visuele defek in jou antwoord op VRAAG 3.2.2. (2)

3.2.4 Verduidelik die gevolge indien die ligstrale op deel **A** sou val. (3)

3.2.5 Verduidelik TWEE maniere waarop die lens struktureel geskik is om sy funksie te verrig. (4)
(12)

3.3 Lees die uittreksel oor GMO's hieronder.

Sommige vrugte word gewoonlik geoes wanneer hulle volwassenheid bereik en ondergaan dan vinnige rypwording tydens berging en vervoer. Ander kan slegs geoes word wanneer hulle heeltetal ryp is.

Boere pluk gewoonlik hulle produkte terwyl dit nog groen is. Vrugte wat egter voortydig (te vroeg) geoes word, is geneig om sleg te smaak en die kwaliteit daarvan neem af soos wat dit koel gehou en oor lang afstande vervoer word.

'n Strategie wat deesdae gebruik word, is om die vrugtebome geneties te manipuleer deur 'n geen by te voeg van 'n ander organisme wat die rypwordingsproses vertraag.

[Aangepas uit www.ncbe.reading.ac.uk]

- 3.3.1 Na aanleiding van die uittreksel, noem TWEE nadele vir boere indien hulle hul produkte te vroeg pluk. (2)
- 3.3.2 Verduidelik waarom die aanplant van die GM vrugtebome die volgende ekonomies sal bevoordeel:
- (a) Verbruiker (2)
- (b) Boer (2)
- 3.3.3 Noem TWEE faktore wat, as gevolg van klimaatsveranderinge, 'n negatiewe uitwerking op voedselsekerheid het. (2)
- (8)

3.4 Lees die uittreksel hieronder, wat inligting oor alkoholpetrol verskaf.

Petrol is 'n brandstof wat uit ruolie vervaardig word. Wanneer petrol in enjins verbrand word, stel dit besoedelende stowwe en kweekhuisgasse in die atmosfeer vry. Daar was sedert die vroeë 1970's 'n tekort aan ruolie, wat 'n 'oliekrisis' veroorsaak het.

Petrol stel 34,8 megajoule energie per liter vry.

Alkoholpetrol is 'n mengsel van 10% etanol en 90% petrol. Dit kan in die meeste motorenjins gebruik word sonder om enige veranderinge aan die enjin aan te bring. Dit stel 23,5 megajoule energie per liter vry. Alkoholpetrol word in verskeie lande gebruik. Die gebruik van alkoholpetrol kan koolstofmonoksiedvrystellings van 20% tot 30% verminder. Dit kan ook vrystelling van kweekhuisgasse met 'n beraamde 2% laat afneem in vergelyking met die gebruik van gewone petrol. Etanol verdamp maklik en kan sekere besoedelende stowwe in die atmosfeer in warmer weer laat toeneem.

Die etanol in alkoholpetrol word dikwels verkry deur suikerriet of mielies te fermenteer. Etanol wat van mielies gemaak word, is duur en energie-intensief om te vervaardig. Dit is ook belangrik dat die persentasie etanol korrek moet wees, want, indien dit te hoog is, kan dit rubberseëls en verf van voertuie beskadig.

[Aangepas uit www.wikipedia.org en www.encyclopedia.com]

- 3.4.1 Noem TWEE voordele daarvan om alkoholpetrol eerder as petrol te gebruik. (2)
- 3.4.2 Bereken die verskil in die energie (in megajoule) wat deur petrol in vergelyking met alkoholpetrol vrygestel word. Toon ALLE berekeninge. (2)
- 3.4.3 Verduidelik waarom die gebruik van alkoholpetrol as 'n oplossing vir die 'oliekrisis' beskou word. (2)
- 3.4.4 Verduidelik waarom dit beter is om alkoholpetrol in lande met kouer klimate te gebruik. (3)
- 3.4.5 Stel EEN rede voor waarom voedselprodukte soos suikerriet en mielies NIE gebruik moet word om brandstof te vervaardig NIE. (1)
(10)
- 3.5 Beskryf hoe termiese besoedeling die gehalte van water en biodiversiteit kan beïnvloed. (4)
[40]

TOTAAL AFDELING B: 80

AFDELING C**VRAAG 4**

Terwyl Paul in die bos stap, hoor hy 'n geluid wat hy dink die gebrul van 'n leeu is. Hy hardloop onmiddellik na veiligheid.

Beskryf hoe hy die geluid hoor en beskryf die rol van adrenalin om te verseker dat sy spiere in staat is om doeltreffend te funksioneer terwyl hy weghardloop.

Inhoud: (17)

Sintese: (3)

(20)

LET WEL: GEEN punte sal vir antwoorde in die vorm van vloedigramme, tabelle of diagramme toegeken word NIE.

TOTAAL AFDELING C: 20
GROOTTOTAAL: 150

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NASIONALE SENIOR
SERTIFIKAAT**

GRAAD 12

LEWENSWETENSKAPPE V1

NOVEMBER 2016

MEMORANDUM

PUNTE: 150

Hierdie memorandum bestaan uit 9 bladsye.

BEGINSELS MET BETREKKING TOT NASIEN VAN LEWENSWETENSKAPPE

1. **Indien meer inligting as die puntetoekenning gegee word**
Hou op nasien wanneer die maksimum punte behaal is en trek 'n kronkellyn en dui 'maks' punte in die regterkantse kantlyn aan.
2. **Indien, byvoorbeeld, drie redes vereis en vyf gegee word**
Sien net die eerste drie na ongeag of almal of sommige korrek/nie korrek is nie.
3. **Indien die hele proses beskryf word terwyl slegs 'n deel vereis word**
Lees alles en krediteer die relevante dele.
4. **Indien vergelykings vereis word, maar beskrywings gegee word**
Aanvaar indien die verskille/ooreenkomste duidelik is.
5. **Indien tabulering vereis word en paragrawe gegee word**
Kandidate sal punte verbeur indien nie getabuleer nie.
6. **Indien geannoteerde diagramme gegee word as beskrywings vereis word**
Kandidate sal punte verbeur.
7. **Indien vloediagramme i.p.v. beskrywings aangebied word**
Kandidate sal punte verbeur.
8. **Indien die volgorde vaag is en skakels nie sin maak nie**
Krediteer waar volgorde en skakelings korrek is. Waar volgorde en skakels nie korrek is nie, moenie krediteer nie. As die volgorde en skakel weer korrek is, gaan voort om te krediteer.
9. **Nie-erkende afkortings**
Aanvaar indien dit aan begin van antwoord omskryf is. Indien dit nie omskryf is nie, moenie die nie-erkende afkorting krediteer nie, maar krediteer die res van die antwoord indien dit korrek is.
10. **Verkeerd genommer**
Indien die antwoorde by die regte volgorde van die vrae pas, maar die verkeerde nommer word gegee, is dit aanvaarbaar.
11. **Indien die taal wat gebruik word, die bedoelde betekenis verander**
Moenie aanvaar nie.
12. **Spelfoute**
Aanvaar as dit herkenbaar is, met die voorbehoud dat dit nie iets anders in Lewenswetenskappe beteken nie of as dit nie buite konteks is nie.
13. **Indien gewone name in terminologie gegee word**
Aanvaar, indien dit by die nasionale memobespreking aanvaar is.

14. **Indien slegs die letter vereis word, maar slegs die naam gegee word (en andersom)**
Geen krediet nie.
15. **As eenhede nie in mate aangedui word nie**
Kandidate sal punte verbeur. Memorandum sal afsonderlike punte vir eenhede aandui.
16. **Wees sensitief vir die betekenis van 'n antwoord, wat soms op verskillende maniere aangebied kan word**
17. **Opskrif**
Alle illustrasies (diagramme, tekeninge, grafieke, tabelle, ens.) moet 'n opskrif hê.
18. **Vermenging van amptelike tale (terme/konsepte)**
'n Enkele woord of twee in enige ander amptelike taal anders as die leerder se assesseringstaal waarin die meeste van sy/haar antwoorde aangebied word, moet gekrediteer word, indien dit korrek is. 'n Nasionale wat in die relevante amptelike taal vaardig is, behoort geraadpleeg te word. Dit geld vir alle amptelike tale.
19. **Veranderinge aan die memorandum**
Memorandums mag nie verander word nie. Die provinsiale interne moderator moet geraadpleeg word, wat met die nasionale interne moderator sal beraadslaag (en die Umalusi-moderatore, indien nodig).
20. **Amptelike memorandum**
Slegs memorandum wat die handtekening van die nasionale interne moderator en die Umalusi-moderatore bevat en deur die Nasionale Departement van Basiese Onderwys via die provinsies versprei word, mag gebruik word.

AFDELING A**VRAAG 1**

1.1	1.1.1	B✓✓		
	1.1.2	B✓✓		
	1.1.3	C✓✓		
	1.1.4	D✓✓		
	1.1.5	B✓✓		
	1.1.6	C✓✓		
	1.1.7	C✓✓		
	1.1.8	B✓✓		
	1.1.9	B✓✓		
	1.1.10	B✓✓	(10 x 2)	(20)
1.2	1.2.1	Interfase✓		
	1.2.2	Outonomiese✓/outonome senuweestelsel		
	1.2.3	Absisiensuur✓		
	1.2.4	Koolstof voetspoor✓		
	1.2.5	Sitokinese✓		
	1.2.6	Allantois✓		
	1.2.7	Endometrium✓		
	1.2.8	Fallopibus✓/ovidukt		(8)
1.3	1.3.1	Geen✓✓		(2)
	1.3.2	Slegs A✓✓/Slegs B		(2)
	1.3.3	Slegs A✓✓		(2)
				(6)
1.4	1.4.1	(a) Sentromeer✓		(1)
		(b) Sentirole✓		(1)
		(c) Chromatied✓/dogterchromosoom		(1)
	1.4.2	4 → 2 → 1 → 3✓✓		(2)
	1.4.3	4✓		(1)
				(6)
1.5	1.5.1	(a) Jellie✓/laag/zona pellucida		(1)
		(b) Selmembraan✓/plasmalemma/plasmamembraan		(1)
		(c) Sitoplasma✓/sitosol		(1)
		(d) Nukleus✓/selkern/kern		(1)
	1.5.2	(a) G✓ - Middelstuk✓/nek		
		OF		
		C✓ - Sitoplasma✓		(2)
		(b) E✓ - Akroosom✓		(2)
		(c) D✓ - Nukleus✓		(2)
				(10)

TOTAAL AFDELING A: 50

AFDELING B**VRAAG 2**

- 2.1 2.1.1 Seminale vesikels✓ (1)
- 2.1.2 A✓
B✓
D✓ Enige (2)
(Sien slegs eerste TWEE na)
- 2.1.3 - Vrugbaarheid neem af✓
- omdat die temperatuur altyd hoog is✓
- Dit sal lei tot die vorming van abnormale sperms✓/minder sperms/proteïene in die selle wat die sperms vorm sal denatureer
OF
- Vrugbaarheid neem af✓
- omdat die druk verhoog✓/bloedsirkulasie verlaag
- Dit sal lei tot die vorming van abnormale sperms✓/minder sperms word gevorm (3)
(6)
- 2.2 2.2.1 Pituitêre✓ klier/Hipofise (1)
- 2.2.2 - Hoë vlakke van LH✓
- stimuleer ovulasie✓ (2)
- 2.2.3 - Om hulle vrugbaarheidsperiode te monitor✓
- om swangerskap te voorkom✓/om die kans om swanger te raak te verhoog (2)
- 2.2.4 - Estrogeen✓
- vlakke styg✓ (2)
- 2.2.5 Tussen 16 en 18✓✓ (2)
- 2.2.6 - Progesteron styg✓ slegs
- na ovulasie✓
- Dit toon dat die vrugbaarheidsperiode alreeds verby is✓/
wanneer vrugbaarheid laag is (3)
(12)

- 2.3 2.3.1 - Liggaamstemperatuur styg✓
- Polstempo styg✓
OF
Beide styg✓✓ (2)
- 2.3.2 30✓ minute (1)
- 2.3.3 **Vasokonstriksie**
- Minder bloed bereik die oppervlak van die vel✓
- en minder hitte gaan verlore✓
OF
- Minder bloed bereik die sweetkliere✓
- en minder hitte gaan verlore✓ Enige 1 x 2
- Verhoging van metabolisme**
- 'n Toename in metabolisme veroorsaak 'n toename in respirasie✓
- wat meer hitte genereer✓ (4)
- 2.3.4 - Hoeveelheid van die energiedrankie✓
- Tydsduur wanneer gemeet word✓
- Hoeveelheid kafeïen in die energiedrankie✓
- Soort energiedrankie✓
- Die vlak van die aktiwiteit van al die deelnemers✓
- Geslag✓/slegs mans Enige (2)
(Sien slegs eerste TWEE na) (9)
- 2.4 - Die pankreas✓/Eilandjies van Langerhans word gestimuleer
- om glukagon✓ in die bloed te sekreter
- wat die lewer✓/spiere stimuleer
- om glikogeen na glukose✓ om te skakel
- Die glukosevlak in die bloed styg nou✓ en keer na normaal terug Enige (4)
- 2.5 2.5.1 (a) - Die loot groei regop✓
- Die punt van die loot ontvang geen lig nie✓
- Die ouksiene bly eweredig in die punt versprei✓
- Alle dele van die loot word eweveel gestimuleer om te groei✓ Enige (3)
- (b) - Die loot buig na die lig✓/stimulus/ toon positiewe fototropisme
- Omdat dit aan eensydige lig blootgetel word
- Die ouksiene in die punt beweeg weg van die lig af✓/na die skadu-/donkerkant/is aan die ligkant vernietig
- Die selle aan die skadukant word gestimuleer om te groei✓/verleng
- Groei in die selle aan die verligte kant word geïnhibeer✓ Enige (4)
- 2.5.2 - Omdat die apikale knop verwyder is word geen ouksiene in die stingelpunt geproduseer✓ nie
- gevolglik geen apikale dominansie✓/groei van die laterale knope/sytakke word nie ge-inhibeer nie (2)
(9)
[40]

VRAAG 3

- 3.1.1 Motoriese✓/multipolêr/efferente (1)
- 3.1.2 - Vervoer impulse weg van die selliggaam✓
- Vervoer impulse na die effektor✓
(Sien slegs eerste EEN na) Enige (1)
- 3.1.3 - Isoleer✓ die neuron
- Verorsaak die impulse vinniger gelei word✓/voorkom 'n kortsluiting (2)
- 3.1.4 - Daar geen reaksie✓ vir 'n spesifieke stimulus wees nie
- Senu-impulse sal nie na die effektor✓/spier/klier vervoer word nie (2)
(6)
- 3.2 3.2.1 (a) Lens✓ (1)
(b) Choroïed✓ (1)
- 3.2.2 Versiendheid✓/hipermetropia/hiperopia (1)
- 3.2.3 - Naby voorwerpe kan nie gesien word nie✓
- en die beeld is dof✓ (2)
- 3.2.4 - Geen beeld sal gevorm word nie✓/kan nie die voorwerp sien nie
- Besit geen reseptore✓
- Lig sal nie na impulse omgeskakel word nie✓ (3)
- 3.2.5 - Lens is elasties✓
kan daarom van vorm verander✓/konveksiteit/om
akkommodasie toe te laat
- Lens is deurskynend✓
om ligstrale toe te laat om deur te gaan✓
- Lens is bikonveks✓
- om lig te breek✓
(Sien slegs eerste TWEE na) (Enige 2 x 2) (4)
(12)
- 3.3 3.3.1 - Slegte smaak✓
- Swak gehalte✓ (2)
(Sien slegs eerste TWEE na)
- 3.3.2 (a)
- Meer vrugte sal beskikbaar wees✓/vir langer periodes/
langer rakkewe
- Wat dit goedkoper maak✓ (2)
- (b)
- Die boer sal meer vrugte verkoop✓/minder vrugte sal as
gevolg van verrotting vermors word/beter kwaliteit vrugte/
nie nodig om verkoel te word nie
- En gevolglik sal 'n groter wins gemaak word✓ (2)

- 3.3.3 - droogte✓
 - vloede✓
 - stygende seevlakke✓
 - hoë temperatuur✓
 - lae temperatuur✓
 - desertifikasie✓
 - brande✓
 - sterk winde✓
 - (Enige TWEE verskillende voorbeelde van ekstreme weer)
(Sien slegs eerste TWEE na) Enige (2)
(8)
- 3.4 3.4.1 - Dit kan die CO/koolstofmonoksied vrystellings verlaag✓ van 20% tot 30%
 - Dit kan die kweekhuiskasse verlaag✓ tot 2% in vergelyking Met gewone petrol
(Sien slegs eerste TWEE na) (2)
- 3.4.2 $34,8 - 23,5 = 11,3$ megajoule (2)
- 3.4.3 - Dit verminder die hoeveelheid ruolie✓ benodig om petrol te vervaardig✓
OF
 - Gasohol word vervaardig van suikerriet✓/ mielies wat vrylik beskikbaar is✓ Enige 1 x 2 (2)
- 3.4.4 - By koeler klimaatsomstandighede sal etanol stadiger verdamp✓
 - Minder brandstof gaan verlore✓
 - Minder besoedeling word in die atmosfeer vrygestel✓ (3)
- 3.4.5 - Daar sal minder voedsel beskikbaar wees✓ vir mense om te eet/verlaag voedselsekerheid
 - Mielies en suikerriet sal in aanvraag wees✓/ pryse sal styg
 - Is energie intensief om te vervaardig✓
 - Gasohol is duur✓ (1)
(Sien slegs eerste EEN na) (10)
- 3.5 Waterkwaliteit
- Veroorsaak dat daar minder suurstof✓/meer koolstofdoksied/ algbloei /eutrofikasie/meer bakterieë/afsterwe en ontbinding van organismes
  - Wat die kwaliteit van die water laat afneem✓
- Biodiversiteit
- Organismes sterf✓
  - en daarom sal biodiversiteit afneem✓ (4)
- [40]**

AFDELING C**VRAAG 4****Gehoor**

- Pinna vang die klankgolwe op✓ / gelei
- dit na die gehoorgang✓/meatus
- Dit veroorsaak dat die trommelvlies vibreer✓
- Die vibrasie word na die gehoorbeentjies oorgedra✓/noem al 3
- Die gehoorbeentjies versterk die vibrasies✓
- en dra dit oor na die ovale venster✓
- Die ovale venster vibreer✓
- wat golfbewegings opwek✓
- in die vloeistof/endolimf van die koglea✓
- wat die Orgaan van Corti stimuleer✓
- om prikkels om te skakel na senuwee-impulse✓
- Hierdie impulse word na die gehoorsenuwee✓ vervoer
- na die serebrum✓ waar dit geïnterpreteer word as 'n leeu wat brul

Maks 10

Rol van Adrenaliën

- Meer adrenaliën is gesekreter✓
- Adrenaliën verhoog die spier-tonus✓
- En veroorsaak dat die lewer meer glikogeen na glukose✓ omskakel
- Die hartklooptempo neem toe✓
- sodat die spiere meer glukose kan kry✓
- en suurstof✓
- wat vir sellulêre respirasie benodig word✓
- om energie✓ te voorsien /vir die spiere om doeltreffend saam te trek✓
- Die asemhalingstempo verhoog✓
- en die diepte van asemhaling neem toe✓
- om koolstofdiksied van die spiere vinniger uit te asem✓
- en suurstof vinniger in te asem✓
- Bloedvate na spysverteringstelsel vernou✓/vel
- en bloedvate na belangrike organe/brein/spiere verwyd✓
- wat meer bloed aan belangrike organe/brein/spiere laat vloei✓

Maks 7 (17)
Inhoud: (3)
Sintese: (20)

ASSESSERING VAN DIE AANBIEDING VAN DIE OPSTEL

Relevansie	Logiese volgorde	Volledigheid
Alle inligting wat gegee is, is relevant vir die vraag	Idee is in 'n logiese/oorsaak-gevolg-volgorde gegee	Beantwoord alle aspekte vereis deur die opstel
Al die inligting wat gegee is, is relevant aan gehoor en hoe adrenaliën verseker dat die spiere doeltreffend funksioneer	Al die inligting oor gehoor en hoe adrenaliën verseker dat die spiere doeltreffend funksioneer is op 'n logiese wyse gerangskik.	Die volgende punte moet ten minste vir elk van die volgende behaal word: - Gehoor (7/10) - Hoe adrenaliën verseker dat die spiere doeltreffend funksioneer (4/7)
Daar is geen irrelevante inligting		
1 punt	1 punt	1 punt

TOTAAL AFDELING C: 20
GROOTTOTAAL: 150